

УДК 7.03/.07(477)»20»

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2024.3.11>**Роготченко Костянтин Олексійович,**

член секції критики та мистецтвознавства

Київської організації Національної спілки художників України

ORCID ID: 0009-0000-9545-3851

kot400@ukr.net

АКТУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ 2000–2020-Х РОКІВ: КУЛЬТУРНА МОДЕЛЬ ВИДОЗМІН

Мета статті – дослідити видозміни в царині актуального мистецтва України від межі 20 та 21 століть до сьогодення, зосередивши увагу на найбільш виразних мистецьких подіях, що відбулися впродовж першої чверті 21 століття. Стаття присвячена дослідженню художньої образності українського образотворчого мистецтва зазначеного періоду. Провідною метою дослідження є окреслення головних напрямків у сучасному культурному процесі. Для написання статті автор використав історико-хронологічний, порівняльно-історичний (компаративний), крос-культурний, соціокультурний методи та метод мистецтвознавчого аналізу. Науковим завданням пропонованої статті є дослідження мистецтва України зазначеного періоду та намагання більше уваги приділити тим проблемам розвитку зображального мистецтва, які не були вивчені достатньою мірою. Наступним завданням є пропозиція оприлюднення власної версії в контексті її відповіді подіям, що відбувалися у мистецькому полі протягом першої чверті XXI століття та реакції зображального мистецтва на ці події. Слід констатувати недостатню кількість досліджень в українському мистецтвознавстві та культурології, які б повною мірою віддзеркалювали сучасний погляд на особливості української образотворчості першої чверті XXI століття з погляду художньо-стильових особливостей мистецтва. Важливо наголосити, що протягом двадцяти п'яти останніх років відбулася значна трансформація сучасної художньої мови, котра в останні кілька десятиліть збагатилася формотворчими чинниками суміжних галузей знань. Це передусім художня реклама, діджитал-арт, штучний інтелект. Ці чинники поєднали в собі нове акустичне дійство виражальних можливостей, інформаційні та естетичні функції. Авторська версія розглядає цінність творчого мистецького продукту в сьогоденних умовах його створення, що підкреслює національну ідентичність та інтерактивність сучасного мистецтва. За таких умов його головна функція формує образно-сюжетні структури креативної мови українського контенту сьогодення. Мистецтво часів воєнного лихоліття постає принципово новою моделлю образотворчості, небаченої раніше.

Ключові слова: актуальне мистецтво, культурна модель, митець, специфіка творення образу.

Rogotchenko Kostiantyn. CURRENT ART OF UKRAINE 2000–2020S: CULTURAL MODEL OF CHANGES

The purpose of the study is to investigate the changes in the field of contemporary art in Ukraine from the turn of the 20th and 21st centuries to the present day, focusing on the most significant artistic events that took place during the first quarter of the 21st century. The article is devoted to the study of the artistic imagery of the Ukrainian fine arts of this period. The main purpose of the study is to outline the main trends in the contemporary cultural process. To write the article, the author used historical and chronological, comparative historical (comparative), cross-cultural, socio-cultural methods and the method of art historical analysis. The scientific task of the proposed article is to study the art of Ukraine of this period and to try to pay more attention to those problems of the development of fine art that have not been studied sufficiently. The next task is to propose the publication of our own version in the context of its response to the events that took place in the artistic field during the first quarter of the twenty-first century and the reaction of the fine arts to these events. It should be noted that there is a lack of research in Ukrainian art history and cultural studies that would fully reflect the modern view of the peculiarities of Ukrainian fine arts of the first quarter of the twenty-first century in the terms of artistic and stylistic features of art. It is important to emphasize that during the last twenty-five years, there has been a significant transformation of the contemporary artistic language, which has been enriched by formative factors from related fields of knowledge over the past few decades. These are, first of all, artistic advertising, digital art, and artificial intelligence. These factors have combined a new acoustic performance of expressive possibilities, informational and aesthetic functions. The author's version considers the value of a creative artistic product in today's conditions of its creation, which emphasizes the national identity and interactivity of contemporary art. Under such conditions, its main function is to form the figurative and narrative structures of the creative language of today's Ukrainian content. The art of the wartime appears as a fundamentally new model of fine art, never seen before.

Key words: contemporary art, cultural model, artist, specificity of image creation.

Слід констатувати недостатню кількість досліджень в українському мистецтвознавстві та культурології, які б повною мірою віддзеркалювали сучасний погляд на особливості української образотворчості першої чверті XXI століття з погляду художньо-стильових особливостей мистецтва. Загальне глибоке дослідження мистецьких процесів першої чверті XXI століття в сенсі розвитку візуального мистецтва не було систематизовано. Також не було систематизовано комунікацію образотворчого мистецтва з суспільством. Дослідниця сучасного мистецтва з Івано-Франківська доктор культурології Надія Бабій вважає, що час новітнього мистецтва України почався після трагедії на Чорнобильській атомній електростанції 1986 року, що стало передвісником геополітичних змін у суспільстві [1]. Автор пропонує досліджувати особливості зображального мистецтва України зазначеного періоду, умовно розділивши його на три етапи. Перший – події, що відбувалися між Помаранчевою революцією 2004 року до Революції гідності 2014 року, другий – від 2014 року до епідемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році. Третій – від повномасштабного вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року до нашого часу.

Вивченням художньої образності в мистецьких процесах вітчизняного культурного поля займалися О. Федорук, О. Роготченко, Н. Урсу, М. Протас, С. Рибалко, О. Школьна, М. Юр, Г. Карась, К. Станіславська, О. Чуйко, Р. Безугла, І. Дундяк, Н. Скляренко, О. Одрехівський, В. Дутчак, С. Оляніна, А. Кравченко, Н. Бабій, В. Сидоренко, О. Авраменко, О. Чепелик, Н. Авер'янова, Л. Турчак, О. Кашшай, Н. Мархайчук, Л. Вежбовська та інші фахівці галузі. Дослідження українських учених суголосні світовому досвіду. Аналіз культурно-мистецьких процесів з його різновекторними аспектами існування відповідає філософським рефлексіям провідних учених, таких як Х. Ортега-і-Гассет, Ж. Бодріяр, А. Данто, П. Вейбель, М. Мерло-Понті, Т. Сміт, Ж. Дельоза та інших, які протягом двадцятого сторіччя досліджували кардинальні зрушення в новій епосі та культурній парадигмі.

Як зазначає київська дослідниця Т. Міронова: «При цьому співпраця художників з теоретиками від кінця XX століття, а також зарубіжний досвід вітчизняних митців, їх включення до світових художніх процесів стали основою для вивчення нових мистецьких явищ – насамперед проєктної діяльності, що межує з акціонізмом, кіноіндустрією, медіаартом» (з виступу на передзахисті докторської дисертації. Травень, 2024. Івано-Франківськ) [3]. Це вкрай важливе твердження, адже до останнього часу думку митців, які фізично створюють візуальне мистецтво, до мистецтвознавчих та культурологічних досліджень практично не долучали. У багатьох висновках, що стосуються розвитку вітчизняної образотворчості зазначеного періоду, автор статті спирається на власний досвід, адже його шлях в образотворчому мистецтві почався 2004 року й триває донині.

Першим соціальним твором автора була композиція «Вільні птахи» (2004). Десятки паперових розфарбованих пташок на дротах висіли в залі НСХУ на виставці «Мистецьке Так Помаранчевій революції» (куратори О. Авраменко, О. Роготченко). 2006 року було створено композицію «Неіграшки». Основою стала нерозірвана, але сильно пошкоджена морська підводна міна, дорізана автогеном і зігнута з країв. 2007 року відбулася групова виставка молодіжного об'єднання «АртРух», членом якого був К. Роготченко. Її експонували в галереї Київського Палацу дітей та юнацтва.

Наступного року пройшла ще одна виставка молодих митців «Об'єктив і суб'єктив», де «артрухівці» пробували свої сили у фотографії. 2014 року автор брав участь у Всеукраїнській антивоєнній миротворчій виставці «Надія». Живопис оспівував український Крим. У 2016 році К. Роготченко двічі передавав свої живописні твори через литовського волонтера Йонаса Охмана для участі в благодійних аукціонах у Вільнюсі. На вторговані гроші були придбані автомобілі для українських захисників, які воювали на Донбасі. З 2015 до 2023 рр. К. Роготченко мав 7 персональних проєктів у музеях України. Проєкти-виставки графічних та живописних

творів, а також мистецтвознавчий супровід до них проходили у Фонді розвитку «Україна» (2015); у Національному музеї «Київська картинна галерея» – проєкт «Морфологія лінії» (2017); в Очаківському музеї мариністичного живопису імені Руфіна Судковського – проєкт «Море нашої надії» (2018); в Черкаському художньому музеї – проєкт «Живопис і графіка» (2019); в Музеї історії міста Кам'янське – персональна виставка «Територія кольору» (2019); в Київській міській галереї мистецтв «Лавра» – проєкт «COLOR SIDE» (2019). У Національному музеї «Київська картинна галерея» експонувався персональний проєкт «Місто, якого немає» (2023). Кожну виставку супроводжували круглі столи, виступи на телебаченні та представлення інформації в інтернет-ресурсах.

Також важливою культурологічною діяльністю стала участь у благодійних проєктах «Спеціальне мистецтво», де професійний митець малював з дітьми з особливими потребами та вадами розвитку в залах ІПСМ НАМ України [6]. Двадцятирічна участь художника-культуролога в мистецькому житті країни допомагає йому, як і десяткам інших творців, таких як О. Петрова, О. Чепелик, Г. Вишеславський, С. Сидоренко, В. Сидоренко, Ю. Вакулєнко, А. Котлярчук, О. Голуб, А. Будник, О. Дубовик, Є. Гула та ін., досліджувати мистецькі процеси, спираючись на досвід власної творчості. Це особливо важливо у випадках, коли досліджується почуттєвий чинник, а також події, які вплинули на створення того чи іншого твору, того чи іншого образу. Класичний учений мистецтвознавець-культуролог використовує власні знання та інтерв'ю з учасниками процесу.

Можна зробити чіткі висновки, що доволі часто в оприлюднених матеріалах є неточності, а часом і відверте спотворення подій. Увага культурологів та мистецтвознавців до проблем унікальності українського живопису, графіки, скульптури, декоративного мистецтва 2000–2024 років не була достатньо зосереджена на соціальній напруженості суспільства та не стала відповіддю, що пояснила ставлення митців до такої напруженості. Кількість досліджень розвитку сучасного

мистецтва в контексті відповіді митців на соціальні катаклізми останнього часу та проблеми в державі набагато менша щодо інших проблем культурного поля України та світу.

Ключовими питаннями дослідження є з'ясування специфіки творення образу митцями в сучасних умовах з огляду на соціокультурний розвиток, у сенсі вивчення досвіду провідних вітчизняних мистецьких центрів, галерейного та музейного досвіду, науководослідних інститутів, академій, закладів середньої та вищої мистецької освіти та порівняння його з діяльністю світових мистецьких інституцій. Важливо розглянути сприйняття соціумом сучасних художніх образів, створених митцями як нових форм естетичного пізнання навколишньої дійсності. Зараз, як ніколи гостро, постає питання дослідження творення образної форми, коли традиційна форма класичного академічного мистецтва перетинається з проявами принципово нового мистецького продукту, що твориться не лише в художніх майстернях, але й на вулицях як перформанси, культурні акції, малюнки на стінах (стріт-арт), а сьогодні навіть в окопах у перервах між кровопролитними боями.

Сучасним мистецтвознавцям у дослідженні мистецтва, що твориться тут і зараз та відповідає поняттю актуального мистецтва, варто здійснювати аналіз складника в контексті розуміння метамодерного фігуративу, а також нефігуративу в пропонованому новому мистецтві. Для пересічного глядача бажано розкривати таїни композиційних особливостей, пояснювати механізми творення сучасного синтетичного художнього образу. Кожен матеріал про сучасне мистецтво має пропонувати читачеві пояснення з практичним доведенням теоретичних положень, які не були застосовані раніше й матимуть практичне значення у використанні фактів та висновків, що прояснять цілу низку досі не досліджених позицій.

Можливо, редакторам культурологічних часописів варто більше уваги звертати на затребуваність обраної дослідником теми, визначати її складність і часту неоднозначність трактування процесів мистецтва України першої чверті XXI століття. У сьогодні-

нішньому візуальному мистецтві незалежної України поряд із традиційними видами – живописом, графікою, скульптурою, декоративним мистецтвом – з'являються нові його підвиди, народжені науково-технічним прогресом, політичними катаклізмами, обставинами непереборної сили, а також жанри, поява яких пов'язана з новими історико-культурологічними та соціокультурними спрямуваннями.

Сучасне візуальне мистецтво сьогодні, безперечно, є складником культурного поля, яке своєю чергою активно впливає на розвиток суспільства. Воно трансформує не лише духовний складник, але й почуттєві сфери. У такий спосіб відбувається розширення меж сприйняття соціумом того мистецького продукту, який входить у сферу публічного простору. Саме це і спричиняє появу новітніх мистецьких тенденцій та пропонує нове розуміння процесу творчості як сукупності художніх практик. Трансформація культурно-мистецьких процесів вплинула на формування в першій чверті XXI століття нових векторів розвитку. Це стосується передусім економічного, технічного, соціокультурного зрушення у свідомості та підсвідомості суспільства. Такий процес формує інше бачення художніх образів у різних галузях зображального мистецтва країни, що набувають оновлення на противагу колись раніше здобутих якостей, які межують зі складним сучасним баченням і розумінням візуального мистецтва, що надає великий спектр мистецьких пропозицій – від класичного академізму до найскладнішої інтелектуальної інсталяції.

Важливим чинником оновлення протягом останніх двох десятиріч років став прорив вітчизняного візуального мистецтва на міжнародний рівень. Мистецтвознавці почали досліджувати художньо-естетичні та культурологічні трансформації сучасного українського мистецтва 2000–2020-х років з огляду на участь українських митців у світових художніх форумах, куди раніше вони не потрапляли. Це було вкрай важливо, тому що зіставлення сучасного українського візуального мистецтва відбувалося не в закритій площині, як це було упродовж шістдесяти

тоталітарних років, аж до проголошення у 1991 році української незалежності, а у конкурентних умовах усього світового мистецтва, репрезентованого на виставках. Найбільшою перемогою двадцяти трьох років стала участь українських митців у Венеційській бієнале. Дослідники контемпорального мистецтва часто актуалізують проблеми, які стосуються розвитку такої образотворчості, що у свою чергу розширює межу предмета. Часом у дослідженнях актуального мистецтва науковий пошук фокусується на теоретично-методологічній засаді дослідження сьогоденного вітчизняного мистецтва в сенсі його альтернативних змістів. «Інституціоналізація мистецтва як соціально автономного дискурсу, таким чином, є необхідною для визначення критеріїв належності або відсутності її у мистецтві», – читаємо в колективній монографії «Український мистецтвознавчий дискурс» [4, с. 2–368].

Останні тридцять років відкрили глядачеві простір сучасного мистецтва, яке уже міцно увійшло в лексикон мистецтвознавчих та культурологічних досліджень як «contemporary», що у перекладі й означає сучасне. Таке мистецтво об'єднує як глядачів, так і митців з різних країн світу незалежно від віросповідання, кольору шкіри, належності до різних соціальних верств. Власний життєвий досвід митців, пропонований у їхніх творах, використовують глядачі вже сотень країн світу. Сучасне мистецтво стає механізмом єднання націй. Різні культурні сфери ситуативно об'єднуються завдяки дослідженню сучасної образотворчості різних країн.

Комунікативний складник сучасного мистецтва відіграв головну соціальну роль у діалозі «митець – суспільство». Особливо яскраво це виявилось за останні два роки – під час повномасштабної війни росії з Україною. Слід зауважити, що, попри достатньо велику кількість професійних художніх виставок, мистецьких проєктів, присвячених темам війни, унікальних виставок дитячої творчості, творчості дружин та матерів, які втратили своїх чоловіків та синів на війні, творчості самих воїнів, які повернулися з поля бою або перебувають на лікуванні в шпиталях країни, мистецтвоз-

навчих та культурологічних розвідок на такі важливі для соціуму теми все ж бракує. Тут доречно процитувати одну з найбільш відомих культурологинь України Ольгу Петрову, яка пише: «У час ентропії та нестабільності культура знаходить опору в “документах людяності” – щоденниках, епістолярії, мемуарах – як у живих свідцтвах доби» [5, с. 1].

Автор пропонує більше уваги приділяти досвіду найновішого візуального мистецтва України, яке привернуло увагу світу соціальністю своїх зображень. Це вкрай важлива місія для мистецтвознавців та культурологів, адже докорінно та масово змінюється образність творів. Відповідь на катаклізми в художній творчості людей, які жили й живуть в епохи потрясінь, не нові. «Мистецтво в пору розпаду імперій та війн проявляє себе неочікувано. Здавалося, його можна було б не розчутити серед “голосів гармат”, коли культурна спадщина стрімко втрачається через страшні втрати. Проте не можна не помітити, як суттєво оновлюється мова й тематика мистецтва» – так написав за два роки до початку кривавої війни художник і культуролог Гліб Вишеславський [2, с. 10].

За останні два з половиною роки створено тисячі принципово нових творів. Такі могутні мистецькі соціальні проекти, як «ВОЛЬНА-

НОВА», «Арттерапія», «Малюй з воїном», «Ліпи з воїном», «Трансформація», «Арт-А-Арт», «Світанок Перемоги», «Незламність», пропонують нове мистецьке бачення та соціальне прочитання проблем навколишньої дійсності. Це принципово нове мистецтво, яке робиться тут і зараз, відповідає духу часу, прославляє героїв та їхні вчинки.

Висновки. Візуальне мистецтво України першої чверті ХХІ століття пройшло складний шлях видозмін від перших нонконформістських творів та акцій межі ХХ та ХХІ століть, пережило потрясіння кризових часів, перемоги після повернення у європейське культурне поле, завдяки участі українських митців у Венеційській бієнале та низці інших важливих культурних форумів. Українське візуальне мистецтво за неповні 25 років зуміло повернути насильно втрачені позиції у виставковій діяльності об'єднаної Європи та світу, активно заявити про унікальність української ковальської відродженої школи. Образотворче мистецтво воєнного часу продемонструвало безперечне лідерство плакатного актуального мистецтва та соціальних проєктів, спрямованих на привернення уваги до подій, що відбуваються в центральноевропейській країні, охопленій кривавою війною.

Костянтин Роготченко. Місто, якого немає.
Полотно, олія, 120x100. 2019

Відкриття виставкового проєкту
«Море нашої надії»
у Музеї мариністичного живопису імені
Р. Судковського в місті Очаків 2017 року

Спільний проект створення живописних творів талановитою молоддю та професійними митцями у Інституті проблем сучасного мистецтва. 2020 рік

Література:

1. Бабій Н. П. Актуальні культурно-мистецькі практики та процеси Західної України кінця ХХ – початку ХХІ століть: культурні домінанти, форми репрезентації, перспективи : монографія / Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ : Фоліант, 2022. 400 с. : іл.
2. Вишеславський Г. Contemporary art України – від андерграунду до мейнстріму / Ін-т проблем сучас. мистецтва НАМ України. Київ : ПСМ НАМ України, 2020. 256 с. : іл.
3. Міронова Т. В. Координати творення художнього образу в українському мистецтві 1990-х – 2000-х років / Ін-т проблем сучас. мистецтва НАМ України / Київ. галерея мистецтв «Лавра». Київ : О. О. Лопатина, 2020. 320 с.
4. Український мистецтвознавчий дискурс : колективна монографія / за заг. ред. д. і. н. В. В. Карпова. Рига : Izdevniecība «Baltija Publishing», 2020. 370 с.
5. Петрова О. Миттєвості приватного життя / Stedly Art Foundation. Київ : Основи, 2016. 544 с.
6. Особливе мистецтво : каталог. Рига: Izdevniecība “Baltia Publishing”, 2020. 52 с.

References:

1. Babii, N. P. (2022). Aktualni kulturno-mystetski praktyky ta protsesy Zakhidnoi Ukrainy kintsia XX – pochatku XXI stolit: kulturni dominanty, formy reprezentatsii, perspektyvy : monohrafiia / Prykarpat. nats. un-t im. V. Stefanyka. Ivano-Frankivsk : Foliant, 400 s. : il.
2. Vysheslavskyyi, H. (2020). Contemporary art Ukrainy – vid anderhraundu do meinstrimu / In-t problem suchas. mystetstva NAM Ukrainy. Kyiv : IPSM NAM Ukrainy, 256 s. : il.
3. Mironova, T. V. (2020). Koordynaty tvorennia khudozhnoho obrazu v ukrainskomu mystetstvi 1990-kh – 2000-kh rokiv / In-t problem suchas. mystetstva NAM Ukrainy / Kyiv. halereia mystetstv «Lavra». Kyiv : O. O. Lopatina, 320 s.
4. Ukrainskyi mystetstvoznavchyi dyskurs : kolektyvna monohrafiia / za zah. red. d. i. n. V. V. Karpova. Ryha: Izdevniecība «Baltija Publishing», 2020. 370 s.
5. Petrova O. Myttievosti pryvatnoho zhyttia / Stedly Art Foundation. Kyiv : Osnovy, 2016. 544 s.
6. Special Art : catalog. Riga: Izdevniecība “Baltia Publishing”, 2020. 52 s